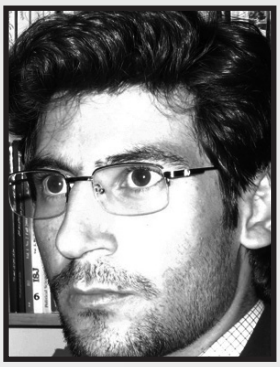

سایه اس۳۰۰ بر روابط ایران و روسیه

شعیب بهمن / دانشجوی دکتری روابط بین الملل(روسیه) / عضو انجمن علمی مطالعات جهان

سابقه نخستین تماس‌های نظامی و امنیتی میان ایران و روسیه به تصرف سرزمین‌های ایرانی قفقاز باز می‌گردد. این ارتباطات در دوره‌ی قاجار تا مرز تحت‌الحمایگی ایران پیش رفت، اما از زمان کودتای اسفند ۱۲۹۹ هجری شمسی تا پیروزی انقلاب اسلامی ۱۳۵۷، ایران متحد استراتژیک انگلیس و آمریکا شد و شوروی بزرگترین دشمن آن بود. اگرچه طی این دوره نیز روابط دوکشور در مراحلی بسیار نزدیک بود، اما چارچوب کلی آن در معادلات بین‌المللی و رقابت شرق و غرب تعریف می‌شد.

با پیروزی انقلاب اسلامی، فضای کلی روابط ایران و شوروی تحت تأثیر اصل «نه شرقی و نه غربی» و مسئله‌ی افغانستان قرار داشت تا اینکه با پایان جنگ تحمیلی، سیاست‌های جدید دوره‌ی گورباچف و خروج ارتش سرخ از افغانستان، از سال ۱۹۸۹ روابط جدیدی برای تهران و مسکو آغاز شد. در این بین فروپاشی شوروی و مسائلی که در مناطق جدا شده از مسکو به وقوع پیوست و مشکل خلاء قدرت در آنجا، فرصت‌های جدیدی را برای همکاری دو کشور ایجاد کرد.

این در حالی بود که ایران به سبب وقوع جنگ تحمیلی، حدود ده سال، از واردات برخی جنگ افزارهای نظامی و انتقال برخی تکنولوژی‌های نظامی مدرن و فراگیری دانش مربوطه به آنها محروم شده بود. از این رو در شرایط پس از جنگ، مسأله بازسازی سیستم‌ها و تجهیزات آسیب‌دیده و تقویت بنیه نظامی نیروهای مسلح مطرح شد. از آن زمان به بعد، روسیه به یکی از مهمترین شرکای نظامی ایران مبدل شد و قراردادهای متعددی میان دو کشور به منظور خرید و فروش و تسلیحات نظامی منعقد گردید. یکی از این قراردادها، سامانه دفاع موشکی اس- ۳۰۰ بود که نه تنها عملی نشد، بلکه چالش‌هایی را نیز فراروی دو کشور نهاده است.

اس-۳۰۰؛ از قرارداد تا شکایت

سیستم‌های اس۳۰۰، ویژه دفاع از تاسیسات صنعتی، نهادهای دولتی، پایگاه‌های نظامی و مقرهای فرماندهی در برابر حملات هوایی و فضایی دشمن هستند. این سیستم‌ها قادر به نابودسازی اهداف بالستیک بوده و از قابلیت واردسازی ضربه به اهداف زمینی نیز برخوردار می‌باشند. جدیدترین مدل سیستم اس۳۰۰ می‌تواند هواپیماهای دشمن را در فاصله ۰۵۱ کیلومتری و ارتفاع ۲۷ کیلومتری نابود کند.

تاکنون روسیه قرارداد فروش چندین مدل از این نوع سیستم ضدموشکی را عملیاتی کرده است که از آن جمله می‌توان به تحویل آن به بلاروس و بلغارستان و همچنین عقد قرارداد در خصوص نوع پیشرفته این سیستم با جمهوری آذربایجان، چین، هند، و اوکراین اشاره کرد. علاوه بر این، مذاکراتی برای فروش مدل‌های مختلف این سیستم پدافند موشکی میان روسیه و کشورهایی از قبیل عربستان، ترکیه، یونان، قبرس و غیره نیز در حال انجام است.

غرب به روابط نزدیک ایران و روسیه بسیار حساس است

در این بین علت معروف شدن این سامانه دفاعی به قراردادی باز می‌گردد که در ماه دسامبر ۲۰۰۵، به ارزش ۷۰۰ میلیون دلار میان ایران و روسیه منعقد شد. به نحوی که مسئله فروش این سامانه دفاعی به ایران، نه تنها به یکی از متغیرها و عناصر تاثیرگذار در روابط ایران و روسیه مبدل شد، بلکه عملا حساسیت سایر کشورهای جهان را نیز به خود جلب کرد. از این رو تلاش‌های زیادی جهت لغو قرارداد و عدم تحویل سامانه دفاعی اس- ۳۰۰ به ایران صورت گرفت که در نهایت نیز به ثمر نشست.

به نظر می‌رسد معامله سامانه موشک‌های اس- ۳۰۰، در پاسخ به تحریم‌های سازمان ملل متحد (قطعنامه ۱۹۲۹ شورای امنیت) علیه ایران و به دلیل مخالفت‌های آمریکا و اسرائیل، لغو شد. هنگامی که دیمیتری مدودیف، رئیس جمهور وقت روسیه، عدم تحویل سامانه دفاع موشکی اس۳۰۰ به ایران را مطرح نمود، این امر با استقبال آمریکایی‌ها

مواجه شد و واشنگتن آن را در راستای تحریم‌های سازمان ملل علیه برنامه هسته‌ای جمهوری اسلامی ارزیابی نمود.

در بیانیه‌ای که کاخ سفید به این منظور منتشر کرد، این تصمیم روسیه را نشان‌دهنده همکاری نزدیک میان دو کشور آمریکا و روسیه بر سر منافع دو جانبه و امنیت جهانی توصیف کرد. پیش از این نیز همواره کشورهای غربی به خصوص امریکا و اسرائیل از روسیه به دلیل فروش سیستم موشکی پیشرفته به ایران انتقاد می‌کردند و معتقد بودند این سیستم، ایران را قادر خواهد ساخت تا در برابر حملات هوایی علیه مراکز اتمی خود ایستادگی کند.

در تاریخ ۲ شهریور ۱۳۹۰ (۲۴ اوت ۲۰۱۱) ایران رسما اعلام کرد از روسیه به دلیل عمل نکردن به تعهداتش در قرارداد فروش اس- ۳۰۰ شکایت کرده است. در همان زمان محمود رضا سجادی، سفیر ایران در مسکو، شکایت ایران را چنین توضیح داد: «در قرارداد اس- ۳۰۰ آمده است که اگر یکی از دو طرف به تعهداتش عمل نکند دیگری می‌تواند علیه او شکایت کند. یکی از مقامات روسیه که در این رابطه سفری به ایران داشت، به ما گفت که اگر شما به دیوان شکایت کنید و آن‌ها اعلام کنند که تحویل سامانه اساس- ۳۰۰ مغایر با قطعنامه نسیت، ما آن را به شما خواهیم داد.

اعتقاد عمومی ما این بود که تحویل سامانه اس- ۳۰۰ مغایر با قطعنامه نیست و شکایت کردیم تا به این وسیله روسیه بتواند راه‌کارها و مجوزهای حقوقی لازم را برای تحویل اس- ۳۰۰ به ایران به دست آورد.» در همان زمان، الکساندر لوکاشویچ، سخنگوی وزارت خارجه روسیه، به این خبر واکنش نشان داد و گفت که روسیه از این تصمیم ایران «متحیر» شده است. وی گفت روسیه ترجیح می‌داد این موضوع درگفتگوی دوجانبه با ایران حل شود و نه در یک دادگاه بین‌المللی.

چشم‌انداز آینده در حالی که از نظر مقامات ایرانی، روسیه در مورد تعهدات خود در خصوص تحویل سامانه دفاع موشکی اس- ۳۰۰ به ایران، تسلیم فشار بین‌المللی شده است، اخیرا روزنامه کامرسانت چاپ مسکو، به نقل از منبعی در دفتر ریاست جمهوری روسیه نوشته در صورتی که ایران شکایت خود را در مورد عدم تحویل سیستم‌های دفاعی زمین به هوای اس ۳۰۰ پس نگیرد، روسیه حمایت خود را از برنامه اتمی ایران، متوقف خواهد کرد.

واقعیت آن است که چنین عکس‌العمل‌ها و تهدیداتی نه تنها هیچ نتیجه‌ای در بر ندارد، بلکه می‌تواند به روابط دو کشور آسیب بزند. همانطور که سرگئی لاوروف، وزیر امور خارجه روسیه، در ماه ژوئن ۲۰۱۰ گفته بود، موشک‌های اس- ۳۰۰، به عنوان جنگ‌افزارهای پدافندی، شامل تحریم‌های شورای امنیت سازمان ملل متحد نمی‌شوند. در این خصوص باید توجه داشت که مسئله سامانه دفاع موشکی اس- ۳۰۰ از یک قرارداد حقوقی دوجانبه، وارد مباحث سیاسی نشود. زیرا ایران و روسیه در خصوص خرید و فروش اس- ۳۰۰ ، قرارداد دوجانبه دارند و مسلما دراین قرارداد، روش‌های حل اختلافات نیز درج شده‌اند.

ضمن آنکه همکاری‌های ایران و روسیه گسترده است و نباید تمام سطوح همکاری را بخاطر یک قرارداد نادیده گرفت.

ایران و روسیه، دو کشور با اهمیت در معادلات جهانی محسوب می‌شوند که هر یک به نحوی بر فضای روابط بین‌الملل نیز تاثیرگذار می‌باشند. روسیه به دلیل برخورداری از قدرت هسته‌ای و حق وتو در شورای امنیت سازمان ملل متحد، همچنان در زمره‌ی بزرگترین قدرت‌های جهان قرار دارد و ایران به دلیل موقعیت برجسته‌ی ژئوپلتیکی که در منطقه‌ی ژئواستراتژیک خاورمیانه و جهان اسلام دارد، یک هژمون منطقه‌ای با تاثیرگذاری جهانی محسوب می‌شود.

به همین سبب عموما روابط ایران و روسیه، علاوه بر ابعاد دوجانبه، از جنبه‌های منطقه‌ای و بین‌المللی نیز برخوردار بوده است. به خصوص حساسیت غرب نسبت به روابط ایران و روسیه در زمینه‌های انرژی هسته‌ای و معاملات تسلیحاتی، همواره زیر ذره‌بین بوده است. به نحوی که مسائل فوق باعث شکل‌گیری طرز تلقی‌های خاصی نسبت به طرف دیگر شده است. از این رو روابط دوجانبه‌ی ایران و روسیه می‌تواند نقش تعین کننده‌ای در مناسبات جهانی داشته باشد.

به دلیل کارآمدی سامانه موشکی اس-۳۰۰، برای لغو فروش آن به ایران تلاش بسیاری صورت گرفت

براین اساس علیرغم وجود دیدگاه‌ها و نگرانی‌هایی که در هر دو کشور نسبت به دیگری وجود دارد، باید به این نکته توجه کرد که ایران و روسیه در بسیاری از موارد دارای منافع خاص، مشترک، همسان، و مکملی نسبت به یکدیگر می‌باشند که می‌توانند با تقویت منافع مشترک و مکمل، راه را برای مصالحه در مورد منافع متضاد نیز هموار نمایند.

در حال حاضر روابط دو کشور ایران و روسیه دارای ویژگی‌هایی نظیر عدم وجود اختلافات اصولی و ارزشی، فقدان اختلافات ارضی و مرزی، عدم وجود تنش در روابط سیاسی دو کشور، وجود منافع مشترک و همسان در سطوح منطقه‌ای و جهانی، اتخاذ مواضع یکسان و همسو در قبال بسیاری از مسائل منطقه‌ای و جهانی، گسترش مناسبات فرهنگی و معاملات اقتصادی طی سال‌های اخیر، تلاش برای برقراری ساز و کار امنیت منطقه‌ای بدون حضور بازیگران فرامنطقه‌ای، نارضایتی از گسترش ناتو به شرق، عدم رضایت از نظم حاکم بر نظام بین‌الملل و تلاش برای برقراری نظمی عادلانه و چندقطبی و ... می‌باشد.

ویژگی‌های فوق بیانگر گستره‌ی وسیع و تقریبا هماهنگ و همسوی مناسبات و روابط ایران و روسیه می‌باشند. به نحوی که این ویژگی‌ها به همراه ظرفیت‌های موجود، می‌توانند روابط دو کشور را تا سطح استراتژیک ارتقاء دهند. از این رو پیش از آنکه شکاف موجود در روابط دو کشور بیش از پیش افزایش یابد، باید هر چه زودتر به رفع اختلافات و نگرانی‌هایی پرداخت که در هر دو کشور نسبت به طرف دیگر وجود دارد. بی‌شک این امر تنها از طریق گفتگو، رفع سوءتفاهمات و گسترش روابط دوجانبه میسر خواهد شد.